

darabokról, mindenesetre kell módokat keresnünk, melyek a meglevőt némileg viselhetővé tudják frissíteni. Hogy ez ma miben álljon? Természetszerűleg abban, mit a jobbá teendő könyv elé, mint követelményt tűzünk. A tanárnak élénk előszóval oly érdeklődést kell az olvasmány iránt már előzőleg — akár a gyermekek magukkal hozott ismeretei alapján, akár (ha ez fogyatékos) a maga készletéből — keltenie, oly plasztikus, erősvonású vázat kell szavakkal vonnia, mely megbírja a nehezebb olvasmánynak, darabonként meg-megforgatott kövekből ráarakandó épületét. Bár hiszen ilyen kalauzolás nélkül a kifüggesztett kép sem jelent semmit: mindég látván, meg sem látja a tanuló. S ez nem új mód, de talán azért nem érdemel feltétlen bizalmatlanságot.

Hogy aztán ama jobb olvasmányok minők legyenek, az már nem fér most ide. Csak még egy negatívumot. A párbeszédes forma, mely a történelmi olvasmányokat megélelni hivatott volna, csakugyan szolgálja e célt, de azt hisszük, csak mértékkel használandó, mert könnyen összeütközhetik a pedagógiával. Megint csak Platon aggodalmait tolmácsoljuk, mely veszedelmesnek tartja, hogy ha az író erkölcsileg kifogásolható személynek vagy beszédnek adja oda-készséggel a maga száját, mintegy annak a bőrébe bújik s a maga azonosítási hajlamának példájával buzdítja a hajlékony lelkű, ügyis-zínészhajlandóságú gyermekeket. Ilyen mesemondókat és költőket nem tűr az az állam, mely ideális polgárokat akar nevelni. (Politeia III. k. kül. 9. caput.)

Marót Károly.

A reáliskolai utasítások.

Német nyelv és irodalom.

Két kérdéssel foglalkozom: I. milyen változások vannak az új Utasításokban módszertani tekintetben; II. mi a teendők ezekre nézve?

I. Tanulságos, de nem könnyű behatolni az Utasítások metodikai, pedagógiai szellemébe, melyről előre feltehető, hogy sem az újban, sem a régiben nem teljesen egységes. A tanterv csak annyit követel, amennyi elérhetőnek látszik és azt is úgy akarja elérni, ahogyan tudja. Éppen a németnyelvi oktatásban leginkább szembetűnően lehetetlen olyan egységes mérték felállítása, mely valamennyi honi iskolára egyformán érvényes legyen. Azért az Utasítások, a régiek is, az újak is, egyenesen kimondják, hogy a maximális követelményeket tartják szem előtt, bár nem ártott volna, ha a minimumot is meghatározzák.

A régi Utasítások mint ujdonságot hangsúlyozzák a német nyelvnek nagy gyakorlati jelentőségét: míg a Gimnáziumi Utasítások még megelégedhettek a magyar szövegnek szabatos fordításával, addig a reáliskolában «az oktatás főfeladata a nyelvnek lehető legteljesebb szó- és írásbeli elsajátítása»; «minél több nyelvényagot adjunk», «a tanításnak nemcsak tárgya, hanem nyelve is minél előbb a német legyen!» Hogy ezt elérjék, a régi U. elsősorban erős formalisztikus képzést tartanak szükségesnek, amint azt már az egyes osztály-csoportok felírásai bizonyítják, midőn az I.—IV. osztályt elnevezik a grammatikai oktatás fokának, az V.—VI. a retorikai és poetikai, a VII.—VIII. az irodalomtörténeti oktatás fokának. A grammatikai tankönyvekre megjegyzi ugyan, hogy «sok bennük az elmélet, pedig elég, ha evvel a IV. vagy éper a VIII. osztályban megismerkednek». De ebben a két osztályban azután kifejezetten előírják a német rendszeres nyelvtant, amint a IV. osztály anyagához hozzátartozik a rendszeres német verstan is, melynek kézikönyvére a felső osztályban folyton vissza kell térni. Az V.—VI. osztályra vonatkozóan a következő, kissé rejtélyes mondatot találjuk: «Igen kívánatos, hogy az oktatás ne szorítkozzék túlságosan csupán az olvasmányra és annak nyelvi és tárgyi fejtegetéseire. A német oktatásnak eddig egyik főbaja abban rejlett, hogy nem volt igazi tárgya, mert magukat az olvasmányokat nem igen tekinti az ifjúság ilyennek. Ily tárgya az V.—VI. o. német tanításának csak a retorika és poetika lehetne». Szóval, megint csak elmélet!

Ami a nyelvtanítás módszerét illeti, váltig hangoztatják ugyan a régi U., hogy «egyedül üdvöztető módszer nincs», és «ahol a tanítók teljesen bírják a nyelvet, sikerrel alkalmazható a mondatból kiinduló induktív grammatikai módszer», de a grammatikai kategóriák szerint haladó eljárás mégis «általában könnyebben kezelhető, gyorsabban vezet eredményre és rendszerint ajánlatosabb». Ennek a módszernek megfelelően a kezdő nyelvtanítás főeszközei: a paradigma (a testté vált szabály), a szócsoport és fordítás. Utóbbi még a legfelsőbb fokon is kiváló kegyben áll, mert a két nyelv közti különbségek tudatossá tételének legjobb módja.

A teljes 25 évvel később kiadott új Utasítások nemcsak a célt tűzik ki úgyszólván szószerint ugyanúgy, hanem az általános elvi megjegyzések közt is sok olyanra bukkanunk, melyek a régi Utasításokból átöröklődtek: «főfeladat a német nyelv lehető teljes elsajátítása», és «nem tekinthető kielégítő eredményűnek, ha a növendékek az érettségiig nem jutnak a német nyelv kellő birtokába». A nyelvtanítás módszerére nézve sem vallanak szint az új Utasítások: «a módszer különböző lehet, leghelyesebben a tanulók nyelvismeretei

szerint választ a tanár» (ami a régi Utasítások okfejtése szerint csak a németajkúaknál jelenti a direkt módszert!) és ismétlik a régi figyelmeztetést: «ne nyelvtant, hanem nyelvet tanítsunk!» De ez általános mondásokon felül a részletekben, a néha nagyon is aprólékos gyakorlati útmutatásokban már új kornak a levegője lebeg. Mindjárt az írni-olvasni tanítás fokán, a kiejtés, hangsúlyozás gyakorlásában ellene fordul a régi betűzgető módszernek. A tanár az osztály előtt állva hangosan, világosan ejtse ki a szavakat, ismételtesse egyes tanulókkal, majd csoportokkal kórusban, aminek előnye, hogy a tanuló nem magában hallja a hangot, hanem szavakban. Később ugyanott megjegyzik: «Nem szabad ridegen a grammatikai rendszer egymásutánjához ragaszkodni, hanem közölni kell mielőbb mindazt a nyelvi ismeretet, mely egyszerű mondat alkotására, szóval beszédgyakorlatra képesítse». Vagyis a célzat az, hogy az idegennyelvi oktatás némileg utánozza az anyanyelvi grammatikai tanítást és a nyelvtani formák ismeretét eleven nyelvismeretre alapítsuk.

A nyelvtani kategóriák kényelmes, egyúttal szükséges fokozatait az új Utasítások is megtartják, de a grammatikai tanítást mindjárt kezdettől fogva a magyar nyelvi jelenségekkel való folytonos összehasonlításra irányítják. Már az I.—II. o.-ban megjegyzik, hogy mivel az általános nyelvtani ismeretet a magyar nyelvtan adja és itt csak a német alakok ismertetése és begyakorlása lehet a cél, azért nagyon helyesen a tanár legbehatóbban a német nyelvtan amaz alakjaival foglalkozzék, melyek a magyar nyelv megfelelő alakjaitól eltérő tulajdonságokat mutatnak, pl. a főnevek többesszámképzése, a genitívus használata, melléknév jelzői ragozása stb. Ugyanúgy járjunk el a III.—IV. osztályban, hol az alaktan «kiegészítése», és nem mint a régi Utasítások mondták: «rendszerzése», a feladat és ahol a proziciók, a tárgyvonzatok, megjelölő igék használatában valóban sok a magyar idiomától teljesen idegen sajátság. Említhették volna a szóképzés tanát is, melynek területén szintén akad a külső hasonlatosságok mellett sok belső eltérés. A magyartól eltérő sajátságok szempontja uralkodik a felső osztályok grammatikai oktatásában is, mely sehol sem kíván rendszeres összefoglalást, hanem végig megelégszik «az eddigi anyag rendszerzése mellett új mondattani szabályok felismerésével, az igeidők, passzívum használatával, mellékmondatok rövidítésével és speciális német szólások gyűjtésével» stb.

Végeredményben tehát a direkt és indirekt, az öntudatlan és öntudatos nyelvtanulásnak bizonyos kombinációját látjuk ajánlva az új Utasításokban. De íme fellép bennök a különösen modern nyelvtanulásnak egy másik eszköze is, mely — úgy látom — minden irodalmi célzattól ment, tisztán gyakorlati nyelvkészséget, automatikus

nyelvtudást, mint mondani szeretjük: «bonne»-i eredményt kíván elérni. Értem a *beszédgyakorlatokat*, melyek már a reáliskolai Utasításokat megelőzőtt Gimn. Utasításokban helyet foglalnak és melyeket most az I.—VIII. osztályig mindvégig előírnak. Értik pedig az új Utasításokban rajtuk nemcsak azokat a kérdéseket és feleleteket, melyeket tankönyveink az olvasmányokhoz függelékül szoktak csatolni és amelyek az olvasottaknak rendszeren tartalmi, néha alaki elemzését is adják, hanem külön, önálló társalgási gyakorlatokat, minden tekintet nélkül a többi német nyelvanyagra. Az alsó osztályokban fel is sorolják pontonként a témaköröket: 1. az iskola felszerelése és az iskolai élet; 2. egyes tanulók cselekedetei, melyeket a tanár e célra végeztet velük, 3. a külvilág, amennyire a tanteremből megfigyelhető (időjárás, épületek, utcai élet), 4. külön e célra szolgáló képek, térképek, rajzok vagy más bemutatott tárgy, 5. az isk. tantárgyak közölte ismeretek, kivált földrajz és történelemből, 6. a tanár elbeszélései, 7. a családi élet és az ismert foglalkozások és csak végül 8. az iskolai közös olvasmány. Az új Utasítások nagyon bő tanácsokkal is szolgálnak a begyakorlás módszerét illetőleg (61. és 62. l.), és a felső osztályokban is megtartandónak vélik őket, csak attól intenek, hogy tartalmilag el ne sekélyesedjenek. Felemlítik az itt felmerülő főnehézséget is, hogy a beszéd egyéni ügyesség, az iskola pedig egyéni kiképzésre nem igen ér rá, mivel a tanár csak kevés időt juttathat egy tanulónak. De éppen azért fokozni kell az érdeklődést a beszélgetési gyakorlatok iránt és felkelteni a tanulók beszélő kedvét.

A gyakorlati célnak únos-úntalan való hangoztatása mellett az új Utasítások azonban megtagadnák modern voltukat, ha nem fordulna elő bennük ez a mondat, mely Herbart óta közkincesnek tekintendő: «az *olvasatás* mindvégig a nyelvtanulás legfontosabb módja marad». Kár, hogy az olvasmányok dolgában teljesen a Gimn. Utasítások «járma alatt nyögünk», hogy a reálisk. tantervünk szó szerint átveszi a gimnáziumban előírt olvasmányesoportokat, olyformán, hogy a gimnáziumi III.—IV. osztály anyaga jut a reáliskola I.—II. osztályába, az V.—VI. osztály anyagát tanítjuk a III.—IV. ben azzal a furcsán erőszakolt szétválasztással, hogy Schiller, Goethe, Uhland, Chamisso elbeszélő és lírai költeményeit meghagyják itt is az V.—VI. osztályban, de az elbeszélő verseiket már a III.—IV. osztályra is előírják. Csak az V.—VI. osztályban kapunk új anyagot: a) «a költői és prózai műfajokra vonatkozó könnyebbstíliú darabok (pl. Wackernagel, Freytag)» — a formalisztikus régi Utasítások öröksége! — b) a reálisták klasszikus ismereteinek pótlására szemelvények Voss Homér-fordításából, amely viszont a legtöbb tankönyvben alig van meg. A VII.—VIII. osztályhoz fűződő Utasítások az iro-

dalomtörténeti képek dolgában betűről betűre a Gimn. Utasításokból valók, ezek meg erősen mutatják még a régi Utasítások hatását. A középkori mondák és a Nibelungenének még nem szerepel ugyan a régi tantervben, de az újabbkori fénykor beállítása már egészen úgy történik, mint ott. A cél t. i. az, hogy a tanulók nem elszígelve, környezetükből, az irodalmi viszonyokból kiemelve ismerkedjenek meg a Lessing, Schiller, Goethe-triasszal, hanem fejlődésükkel, működésükkel kapcsolatban előre és hátra is tekintsenek Herder, Klopstock, Wieland, a romantikusok, az ifjú Németország jelentőségére, felölleljék tehát úgyszólván a fél XVIII. és fél XIX. század irodalmát. Igaz, hogy már a németnyelvre vonatkozó általános Utasítások megjegyzik, hogy kedvezőtlen körülmények közt «inkább közöljünk valamivel kevesebb irodalomtörténetet, takarékoskodjunk az általános, tájékoztató magyarázattal (?), semhogy az olvasmány alapos és lelkiismeretes feldolgozása és a beszédgyakorlat, vagyis a tulajdonképeni nyelvi oktatás vallja kárát».

II. Az olvasmányok előkészítéséről, elemzéséről, tárgyalása módjáról, valamint az írásbeli dolgozatokról szóló Utasításokat nem tárgyalva, röviden rátérek még arra, hogy az új Utasítás miatt milyen intézeti, esetleg országos intézkedéseket tartanék ajánlatosnak.

1. Az Általános Utasítások szerint a gyakorlati szempont javalta, hogy az osztályonként élesen elkülönített célok helyébe mindenkor 2—2 osztálynak szóló célok lépjenek, mert csak úgy érvényesülhet az a szabadabb mozgás, mellyel a tanár intézetenként és osztályonként a tanulók nyelvi ismereteihez szabhatja eljárását. A gyakorlatban azonban, mivel egy-egy intézet tanulóanyaga nagyjában mégis állandó, a tanárok azonban sokszor váltakoznak, én eddig valahányszor más osztályt átvettem, csak hátrányait láttam ennek az intézkedésnek. Azért nagyon fontos, hogy minden iskola nagy körültekintéssel állapítsa meg helyi tantervét, mely osztályonként előírná az elvégzendő grammatikai anyagnak is maximumát, még pedig nem szárazan, pár nyelvtani kategória formájában (hányféleképen értelmezhető pl. ez a kifejezés: az igeragozás?!), hanem úgy képzelem, néhány paradigmikus mondat alakjában, melyekből kitűnnék, hogy mit nem kell még e fokon tanítani. Az alapvető alsó osztályokban a lehető legminimálisabb grammatikai anyagot venném fel és nemcsak a coniunctivus, a módjelölő igék, hanem a melléknév ragozásának tanát is bátran a III., sőt IV. osztályra hagynám.

2. A Részletez Utasítások 1. §. 1. pontja így szól: «Ahol ugyanabban az osztályban németül kevésbé tudók együtt vannak olyanokkal, akik épenséggel nem tudnak németül, fölötte kívánatos, hogy külön csoportokban tanítsuk őket. Ez oly intézetekben, hol

párhuzamos osztályok vannak, aránylag könnyen eszközölhető (54. l.)». Az itt ajánlott párhuzamos csoportok életbeléptetését működés helyén indokoltnak látom éppen ezidén, amikor a két első osztályban rendkívül sok az egészen tehetségtelen és nehéz észjárású tanuló, akik nemcsak jobbfejta osztálytársaik haladását gátolják erősen, hanem a redukált, közepes tananyagot is képtelenek lesznek elvégezni.

3. A beszédgyakorlatok a magára hagyott tanár kezén, ki úgyszólván csak taláalomra, rendszertelenül és metodikus fokozatosság nélkül él velük, okvetlenül elsekélyesednek, maradandó értékük pedig semmi: azért a tankönyvírók figyelme felhívandó rájuk. Legjobb volna külön kis módszeres *conservatoire* készítése.

4. Új stílusgyakorlatok szerkesztését már Philipp Kálmán sürgette a M. P.-ban, olyanokét, melyeket az új Utasítások ajánlanak, hogy «legjobb volna, ha a tanulók mindig olyan, a tárgyalat német olvasmányok alapján szerkesztett magyar szöveget kapnának fordítási gyakorlatul, mely megfelel nyelvi készütségüknek s amely a nyelvtani órákban ismételt, illetőleg tanult alak- és mondattani jelenségeknek bővebb, írásbeli begyakorlására ad alkalmat». Tehát a stílusgyakorlati tankönyvek helyett ajánlatosabb lenne a szaktanárnak esetről esetre készült szövegezése.

5. Minthogy a grammatikai tanítás elejétől fogva a magyar nyelvre való tekintettel folyik, meg kellene próbálni egy olyan német nyelvtan szerkesztését, mely a magyar grammatikai észjárást követve, teljesen mellőzze az indogermán kategoriákat, pl. deklinációt. Sőt tán megvalósítható volna iskolai célokra egy összehasonlító grammatika is, milyent németben ismerek, mely lehetőleg áttekinthetően egymás mellé állítsa a magyar, német, francia, sőt esetleg latin és görög nyelvnek is egymástól eltérő sajátságait. *Fürst Aladár.*

IRODALOM.

Nógrády László dr.: A gyermek és a játék. Gyermektanulmányi Könyvtár. I. Budapest, 1912. 8°. 301 l., 5 kor.

A gyermektanulmányozás sajátos módszereivel s ezek közül is a legkevésbé megbízhatóval, a gyermekek vallomásaival keres Nógrády László dr. feleletet arra a kérdésre, hogy mi is hát a játék. Nem elégíti őt ki sem a Schiller—Spencer-féle elmélet, mely a játékot erők fölöslegének tekinti s a játékot, művészetet velejében egynek veszi. Nem elégíti őt ki a Gross elmélete sem, mely a gyermek játszó tevékenységét egy későbbi élet számára való készülés, a «begyakorlás»